

Η Γκραμισιανή στιγμή του Edward Said

Το θέμα μου αφορά στην γκραμισιανή στιγμή [ή μάλλον ‘στις γκραμισιανές στιγμές’] στο έργο του αμερικανοπαλαιστίνιου θεωρητικού Edward Said. Πρόκειται για ένα μέρος του χρονίζοντος «έργου μου εν προόδω» για την κριτική ανάλυση και αποτίμηση του «κριτικού παραδείγματος» του Edward Said. Η παρουσίαση που ακολουθεί, θα αποπειραθεί να *καταγράψει* τρεις στιγμές εμφάνισης του Γκράμσι, τρεις στιγμές χρήσης γκραμισιανών εννοιών, που πιστεύω πως εγκιβωτίζουν τις περισσότερες πτυχές της σαϊντιανής προβληματικής πλην μιας, αυτής του πολιτικού του ακτιβισμού [και για την οποία θα χρειαζόταν μια ξεχωριστή εισήγηση]

Εισαγωγή

Το εύρος των -πάντοτε αλληλοδιαπλεκόμενων πεδίων- παρέμβασης του Said είναι πραγματικά ατελείωτο: λογοτεχνική (και μη) θεωρία, πολιτικός ακτιβισμός, μουσική θεωρία και πρακτική, μεταξύ άλλων. Η υφή των σαϊντιανών παρεμβάσεων και αναγνώσεων δεν μπορεί αναδειχθεί αποκομμένη από τις συγκεκριμένες και **ιστορικά προσδιορισμένες** χωροχρονικές συντεταγμένες: Αμερική, τέλη του 60, Λογοτεχνικές Σπουδές για να αναφέρουμε μόνο τις τοπικές.

Ο Said μετείχε στην γενιά που βίωσε εντονότερα την αλλαγή παραδείγματος ή μάλλον την «θεωρητική» έκρηξη των ανθρωπιστικών σπουδών (και ιδιαίτερα της λογοτεχνικής θεωρίας) με την συνακόλουθη πολιτικοποίηση τμημάτων της αμερικανικής ακαδημίας - συνέπεια των «γλωσσικών» και λοιπών (διαφορετικού τύπου) «στροφών». Μέσα σε αυτό το ρευστό και συνεχώς εμπλουτιζόμενο διανοητικό τοπίο ο Said διατήρησε τα εργαλεία της συγκριτικής λογοτεχνικής θεωρίας - την παραδοσιακή «γλώσσα» του, προσπαθώντας να θέσει νέου τύπου προβλήματα σε μια (εξωστρεφή) κίνηση από το κείμενο προς την κοινωνία, τον κόσμο.

Στην μετάβαση από μια διερεύνηση της έννοιας των *Απαρχών* (ως κάτι διαφορετικό από αυτήν της «καταγωγής») που απόληγε σε μια θεωρία για την εμφάνιση του μοντέρνου μυθιστορήματος αρθρωμένης με το αναγκαίο γαλλικό στρουκτουραλιστικό και μετα-στρουκτουραλιστικό λεξιλόγιο της εποχής, στην μετάβαση λοιπόν, προς την επεξεργασία ενός τεράστιου κειμενικού υλικού *για την Ανατολή* που αποτέλεσε την πρώτη ύλη του πολυσυζητημένου *Οριενταλισμού*, Ο

Γκράμσι, ο Γκράμσι των Hoare και Smith, ο Γκράμσι της *Επιλογής των Τετραδίων της Φυλακής*, συνάντησε τον νεαρό Said. Εδώ ακριβώς, στην Αμερική της δεκαετίας του 1970 και στο προλόγιο του *Οριενταλισμού*, συναντάμε την πρώτη γκραμισιανή στιγμή του Edward Said. Αλλά πρώτα, ας σκιαγραφήσουμε σε αδρές γραμμές το επιχείρημα του *Οριενταλισμού* αναζητώντας την έννοια της ηγεμονίας .

1. Οριενταλισμός και Ηγεμονία

Μια διάσταση που έχει λησμονηθεί ή, τουλάχιστον, δεν τονίζεται αρκετά στις αναρίθμητες παρουσιάσεις της συλλογιστικής του *Οριενταλισμού* είναι η μουσικολογική διάρθρωσή του: Ένα (πολύ σημαντικό) προλόγιο που εισάγει το βασικό θέμα (κατασκευάζει με άλλα λόγια μια «μέγα – έννοια» οριενταλισμού) με μια ορισμένη αρμονική σύγχυση και ένταση (μια, δηλαδή, μεθοδολογική δυσαρμονία) και ένα κύριο μέρος (κειμενικό σώμα) όπου το δεσπόζων leitmotif επαναλαμβάνεται μέσα από εκ του σύνεγγυς αναγνώσεις μυθιστορημάτων, πολιτικών λόγων, δημοσιογραφικών χρονικών... Σε κάθε περίπτωση, η ιδιαίτερη επαναληπτικότητα, στην εισαγωγή, της φράσης «ο οριενταλισμός είναι» μας φέρνει ενώπιον των πρώτων δυσκολιών:

Ο Οριενταλισμός έχει τρεις αλληλοσυνδεόμενες όψεις: Είναι μια συγκροτημένη «ακαδημαϊκή πειθαρχία», ένας «τρόπος σκέψης βασιζόμενος σε μια οντολογική και επιστημολογική διάκριση που γίνεται μεταξύ της ‘Ανατολής’ και της ‘Δύσης’» και, από το τέλος του 18^{ου} αιώνα, «ένας δυτικός τρόπος για την κυριάρχηση, την ανασυγκρότηση [της] και την άσκηση εξουσίας επί της Ανατολής». Εάν αφήσουμε κατά μέρους την καταστατική αφέλεια της συλλογιστικής που συνδέεται με την αναζήτηση μιας *απαρχής*, ή καλύτερα, ενός καταγωγικού σημείου μηδέν της «αρνητικής διαλεκτικής» Ανατολής και Δύσης, η βασική θέση μπορεί, με έναν απλουστευτικό τρόπο, να συνοψιστεί ως εξής:

Την περίοδο της νεωτερικότητας, και ιδιαίτερα τα χρόνια της αποικιοκρατίας εμφανίζεται και καθίσταται *ηγεμονικός ο λόγος* [discourse] του Οριενταλισμού, που μέσα από μια ιδιότυπη σχέση *γνώσης* και *εξουσίας* συγκροτεί την Ανατολή ως υποκείμενο αλλά και την αποικεί. Την εποχή των Αυτοκρατοριών το –πάντοτε δυτικό- αφηρημένο σύστημα σκέψης και στερεοτύπων μετατρέπεται σε ενεργό διαμορφωτή της περιοχής, είτε πρόκειται για τον Φλωμπέρ που επισκέπτεται την

Κιουτσούκ Χανούμ είτε [λίγο νωρίτερα] για τον Ναπολέοντα που εισβάλλει στην Αίγυπτο φέρνοντας μαζί του στρατιές ειδικών επιστημόνων.

Η βασική μεθοδολογική πρόταση του Said συνίσταται στην αντιμετώπιση του Οριενταλισμού ως δυτικού discourse- εισάγοντας έτσι μια παραλλαγή της προβληματικής, του διπόλου γνώσης/εξουσίας. Απο εδώ ξεκινούν και τα μεθοδολογικά προβλήματα, καθώς η (αρκετά συζητήσιμη) έννοια του φουκωϊκού λόγου «μολύνεται» αφενός από την κατηγορία της ηγεμονίας, και αφετέρου, πολύ πιο σοβαρά, από έναν ιδιότυπο, αντινομικό ουμανισμό. Αλλά, το θέμα μας είναι ο Γκράμσι, ή καλύτερα, η χρήση του Γκράμσι.

Η ηγεμονία προσεγγίζεται ως *η μορφή της πολιτισμικής επικράτησης* των διαφόρων ιδεών μέσα σε μια «μη ολοκληρωτική» κοινωνία: «Είναι η **ηγεμονία** ή μάλλον τα αποτελέσματα της εν δράσει ηγεμονίας», θα γράψει ο Said, «εκείνα που δίνουν στον Οριενταλισμό την ανθεκτικότητα και την ισχύ». Η επιλογή της χρήσης της «ηγεμονίας» σηματοδοτεί την άρνηση του Said να ακολουθήσει τις συνέπειες μιας κάποιας φουκωϊκής σύλληψης της ιστορίας και τον οδηγεί στην έξοδο από μια θεώρηση της εξουσίας που (παρά την παραγωγική της διάστασή) αποκλείει κάθε έννοια αντίστασης και υπέρβασης. Με τον Γκράμσι (και τον Raymond Williams) αυτό που επιτυγχάνεται είναι η εννοιολόγηση της δυνατότητας αντίστασης. Ο πεσιμισμός της κοινωνικής αλλαγής στον Φουκώ, μετατρέπεται με τον Γκράμσι σε έναν κάποιου τύπου οπτιμισμό της βούλησης για αλλαγή.ⁱ

Ο Said διεκδικεί τον Γκράμσι ως τον θεωρητικό της κουλτούρας, ως τον μαρξιστή του «εποικοδομήματος», ως αυτόν που έχει δείξει τον τρόπο με τον οποίο κερδίζεται η **συναίνεση** στο πεδίο της κοινωνίας των πολιτών και στη σφαίρα των ιδεών . [θα πει ότι η διάκριση πολιτικής κοινωνίας και κοινωνίας των πολιτών στον Γκράμσι έχει *αναλυτικό* χαρακτήρα – κάτι που απηχεί ανάλογες μέριμνες του R. Williams περί του τονισμού της αναλυτικής διάστασης μαρξιστικών κατηγοριών]. Ταυτόχρονα, αναγνωρίζοντας τους κινδύνους της εκλεκτικής απόσπασης της γκραμισιανής προβληματικής από τα ιστορικά συγκείμενα που την παρήγαγαν, επιχειρηματολογεί ότι με την χρήση του Γκράμσι αυτό που ουσιαστικά επιχειρείται είναι μια επαναφορά του ιστορικού συγκειμένου στις πολλαπλές και πολύμορφες αναγνώσεις που ο ίδιος ο Said επιχειρεί.

Τούτο το τελευταίο χαρακτηριστικό επιτυγχάνεται εν μέρει από δυο όρους που εισάγει στο επίπεδο της κειμενικής ανάλυσης: Αυτούς της ‘στρατηγικής θέσης’ και στρατηγικής διάταξης. Της *τοποθέτησης*, δηλαδή, του συγγραφέα εντός ενός κειμένου σε συνάρτηση με το υλικό για το οποίο γράφει και *του τρόπου με τον οποίο τα*

κείμενα σχετίζονται μεταξύ τους συγκροτώντας, τρόπον τινά, μπλοκ που αποκτούν αναφορική εξουσία. Η ασάφεια των παραπάνω όρων, αλλά και η απουσία περαιτέρω εννοιολόγησης, αποκαλύπτουν, για μια ακόμη φορά, την περίεργη αυτή ανάμειξη Φουκώ και Γκράμσι.

Ο λόγος της «μόλυνσης» της έννοιας του discourse με την έννοια της ηγεμονίας που εξακτινώνεται στο πολιτισμικό πεδίο ενδεχομένως μας προσφέρεται από την άλλη πλευρά του Ατλαντικού και από τον Raymond Williams, ο *Μαρξισμός και Κουλτούρα του οποίου* εκδόθηκε έναν χρόνο πριν τον *Οριενταλισμό*. [Ένα άλλο βασικό ερώτημα αφορά την οφειλή του Perry Anderson: 1976 «Οι αντινομίες του Gramsci»]. Εκεί, η *ηγεμονία*, διακηρυκτικά, μια έννοια-κλειδί για μια «εκ των έσω υπέρβαση των μαρξιστικών διακρίσεων» προς μια διαφορετική εννοιολόγηση της κουλτούρας – εννοιολόγηση που ωστόσο παρέμεινε θραυσματική. Η πολιτισμική ηγεμονία, σε αυτό το πλαίσιο και με τους ανάλογους κοινωνιολογίζοντες τόνους, προσεγγίζεται ως μια δυναμική διαδικασία, «ένα αναγνωρισμένο σύμπλεγμα εμπειριών, σχέσεων και δραστηριοτήτων με συγκεκριμένες και μεταβαλλόμενες πιέσεις και όρια» που συνυπάρχει πάντοτε σε έναν ανταγωνιστικό αγώνα με εναλλακτικές ηγεμονικές μορφές.

Και οι δυο [Said και Williams] μοιράζονται την μέριμνα για μια επίσκεψη των γκραμισιανών κειμένων για την κουλτούρα (ιδιαίτερα δε την έννοια της ηγεμονίας) μακριά η/και συμπληρωματικά από τους ντετερμινισμούς που θεωρούν πως απορρέουν από κατηγορίες όπως αυτές της αλτουσεριανής (ή μάλλον αλτουσεριανών) ιδεολογιών, φουκωϊκής εξουσίας. Πίσω από αυτή την κίνηση αναδύεται μια έννοια υποκειμένου – φορέα [agent] της κοινωνικής αλλαγής, που διατείνομαι πως με την σειρά της μπορεί να αναχθεί στην κοινή ουμανιστική φιλολογική τους ταυτότητα [Mathew Arnold - Leavis]

Φεύγοντας από τον Οριενταλισμό, θα άξιζε να σημειώσουμε την *εκρηκτική* δυναμική του βιβλίου, και των ερωτημάτων που αυτό έθεσε, μια δυναμική που γίνεται έκδηλη εάν αναλογιστεί κανείς πως αποτέλεσε το «ιδρυτικό» τρόπον τινά κείμενο μιας νέας ακαδημαϊκής πειθαρχίας – αυτής των postcolonial studies. Το έργο του Said, του Said που τόσο περιφρονούσε τις ακαδημαϊκές ορθοδοξίες, μετατράπηκε σε ένα είδος ναού, εντός του το οποίο εισέρχονταν ο κάθε νεόκοπος κριτικός της μετα-αποικιακής θεωρίας είτε για να τον βεβηλώσει είτε για να ζητήσει χάρη. Βέβαια, σε καμία περίπτωση δεν υπαινίσσομαι ούτε υποστηρίζω (όπως απλουστευτικά πολλές φορές γράφεται) πως με ένα βιβλίο έγινε μια ακαδημαϊκή

«επανάσταση» - είναι μια γόνιμη και ιδιαίτερα δύσκολη εργασία η διερεύνηση του θέματος αυτού.

Σε κάθε περίπτωση, οι κριτικές απέναντι στο κείμενο ήταν αμέτρητες και από ποικίλες κατευθύνσεις: ιδεολογικά φορτισμένες πολεμικές από τους εκπροσώπους των «Οριενταλιστών» [Lewis: παραδόξως το επιχείρημα του Lewis κατέφασκε και επιβεβαίωνε την οξυδερκή πολεμική], θετικιστικού τύπου απορρίψεις της «υβριδικής» αυτής προβληματικής, περισσότερο «εσωτερικές» κριτικές που στόχευαν στην ανάδειξη των μεθοδολογικών εντάσεων και πρότειναν έναν διαφορετικό και συμπληρωματικό τρόπο θέασης. Κάποιες από τις κριτικές προτάσεις εστίασαν στην απουσία σκιαγράφησης, ανάδειξης ενός «αντι- ηγεμονικού λόγου». Αυτή την τελευταία υπόμνηση, μεταξύ άλλων, ήρθε να συμπληρώσει στο *Κουλτούρα και Ιμπεριαλισμός*

2. Κουλτούρα και Ιμπεριαλισμός

Μπορεί το ιδιότυπο εννοιολογικό λεξιλόγιο του Williams να διέφερε αρκετά από αυτό του Said, αλλά η συνομιλία με τον Williams στην επόμενη μεγάλη του σύνθεση, την *Κουλτούρα και τον Ιμπεριαλισμό* γίνεται ολοένα και περισσότερο εμφανής. Φυσικά, το θέμα το επιτρέπει, καθόσον ο Said επιχειρεί να αρθρώσει μια γενικότερη θεωρία της κουλτούρας την εποχή της αυτοκρατορίας. Η κατηγορία της κουλτούρας περιλαμβάνει όλες τις (υψηλές) αισθητικές πρακτικές που έχουν μια σχετική αυτονομία από το πολιτικο-κοινωνικό-οικονομικό επίπεδο και συνυπάρχουν σε αισθητικές φόρμες που αποσκοπούν στην απόλαυση (μυθιστόρημα) αποτελώντας ταυτόχρονα ένα θέατρο σύγκρουσης, «πεδίο μάχης» .

Η ανάλυση εστιάστηκε στις διασυνδέσεις του δυτικού και του ανατολικού κόσμου την εποχή των αυτοκρατοριών υιοθετώντας μια αντιστικτική ανάλυση που εστιάζεται στο γεωγραφικό στοιχείο (μητρόπολη/ περιφέρεια).

Ο Γκράμσι εδώ εμφανίζεται στην ευρύτερη οικογένεια της «κοσμικής/εγκόσμιας [worldly] κριτικής» και παρέχει μάλιστα ένα σημαντικό συνδετικό κρίκο για την ανάλυση των δημιουργημάτων της αυτοκρατορίας και τις αντίστασης σε αυτήν. Το *Ζήτημα του Νότου* [το ατελές αυτό κείμενο για το οποίο έγινε λόγος πριν] γίνεται η οθόνη πάνω στην οποία μπορεί να τεθεί ορθά το πρόβλημα της σχέσης της μητροπολιτικής δύσης με την περιφερειακή ανατολή. Ο ερμηνευτικός μπούσουλας συνδέεται με την «συνείδηση του χώρου» που εκπηγάει από το κείμενο, αλλά και

διέπει –σε ένα ευρύτερο επίπεδο- όπως θα δούμε παρακάτω την σκέψη του Γκράμσι, πάντα κατά τον Said.

Η ανάλυση και ιδιοσυγκρατική ερμηνεία του *Προβλήματος του Νότου* έχει έναν στρατηγικό χαρακτήρα καθόσον προσφέρει ένα γεωγραφικό πρότυπο για την διασάφηση και την ανάδειξη των κοινωνικών χαρακτηριστικών των ποικίλων ηγεμονικών προδιαθέσεων τόσο των λογής - λογής οριενταλιστών, όσο και των συμπαθών πρωτοπόρων της Weltliteratur [Spitzer - Auerbach].

Η ανάγνωση οδηγεί στην ανάδειξη της σημασίας αυτό που ο Said αποκαλεί «παράγοντα Γκομπέτι», δηλαδή την εσωτερική στροφή στην εξέταση των παραγόντων που κατέστησαν δυνατή την εργασία της διανόησης, η οποία και παρήγαγε τρόπον τινά μια απάντηση στο πρόβλημα της σύνδεσης (από τη σκοπιά της πολιτικής πρακτικής ενός εθνικού προλεταριάτου) του προλεταριάτου του ανεπτυγμένου ιταλικού Βορρά με τους αγρότες του Νότου. Η «ρήξη οργανικού τύπου» που συντελέστηκε με τον Gobetti, θα επισημάνει ο Gramsci του Said, οφείλει να αποτελέσει την βάση οικοδόμησης ενός κοινωνικού σχηματισμού.

Για τον Said, ο «παράγοντας Gobetti» είναι η σχέση ανάμεσα στην ανάπτυξη της συγκριτικής λογοτεχνίας (και άλλων τομέων) και της εμφάνισης της αυτοκρατορικής γεωγραφίας που κατάτμησε και διέταξε τις αποικίες. Αυτού του τύπου η αλλαγή της έμφασης, θα υποστηρίξει με σθένος ο Said, μας επιτρέπει «να αμφισβητήσουμε την ηγεμονική και αδιαμφισβήτητη εξουσία του φερόμενου ως αμερόληπτου δυτικού παρατηρητή». Μεταφέροντας την Γκραμισιανή στρατηγική διερώτηση για το πρόβλημα Βορρά – Νότου στο κέντρο και την περιφέρεια, θα μπορέσουμε να θέσουμε το ερώτημα περί του τρόπου με τους οποίου διατηρήθηκε η συναίνεση στο εσωτερικό των δυτικών ιμπεριαλιστικών χωρών σε σχέση με την αποικιοκρατία, συναίνεση που εξασφάλισε την (πολιτισμική) ηγεμονία επί των περιφερειών.

Ολοκληρώνοντας την καταγραφική τούτη περιδιάβαση στο index της σαϊντιανής «πολιτισμικής θεωρίας» όπως κωδικοποιείται στον Ο και Κ.Ι, επιτρέψτε μου ένα γενικότερο σχόλιο: ο Γκράμσι, ως όνομα και ως προβληματική, τοποθετείται σε μια περίεργη διάκριση, μαζί με τον Φουκώ, τον Τσόμσκι, τον Williams έναντι του Λούκατς και της παράδοσης του εγελιανού μαρξισμού. Το κριτήριο της διαίρεσης δεν είναι μια διαφορά από κάποιου τύπου οικονομικό αναγωγισμό, αλλά ο χωροχρονικός παράγοντας: Ο μαρξισμός/ υλισμός του Γκράμσι, σε αντίθεση με αυτόν του (εγελιανού) Λούκατς, οργανώνεται γύρω από ένα χωρικό, τοπικό, γεωγραφικό σχήμα, το οποίο αποτελεί, πάντα για τον Said, το πεδίο εμφάνισης των όποιων

καπιταλιστικών ή λοιπών αντιφάσεων. Πρόκειται, κατά την γνώμη μου για μια διάκριση που ενδεχομένως δείχνει τα όρια της θεωρητικής σκέψης του Said, η καλύτερα, του γόνιμους περιορισμούς που του θέτει ο λογοτεχνικός θεωρητισμός του.

Εάν τα δυο πρώτα πεδία συνάντησης ορίζονται από τον πλούτο των αναγνώσεων που έφεραν οι μεγάλες συνδέσεις του Said, η τρίτη και τελευταία στιγμή συνάντησης του Γκράμσι αφορά την κατηγορία των διανοουμένων και του «δημόσιου ρόλου του διανοούμενου απέναντι στην εξουσία» - όπως αρεσκόταν στον Said να διατυπώνει. Είναι η στιγμή του πολιτικού - με την προφανέστερη έννοια του όρου.

Οι οφειλές στις γκραμσιανές ενοράσεις στην φυλακή είναι αποκαλυπτικές αναφορικά με την κατηγορία των διανοουμένων, τον ρόλο και την αποστολή τους για την σκέψη του Said. Παραδειγματική ως προς αυτό είναι μια αντιστικτική *punctum contra punctum* ανάγνωση που επιχειρεί με διάφορες ευκαιρίες (και εξειδικεύεται με τον καλύτερο τρόπο στο *Διανοούμενοι και Εξουσία*) του Γκράμσι και του Ζυλιέν Μπεντά, των *τετραδίων της φυλακής και της προδοσίας των κληρικών*.

Ο Γκράμσι είναι αυτός που πρώτος έδειξε με ιδιαίτερη ενάργεια πως όλοι είμαστε δυνάμει διανοούμενοι και προέβη σε μια εξόχως σημαντική κοινωνιολογικού τύπου ανάλυση με την διάκριση οργανικοί/παραδοσιακοί διανοούμενοι καθόσον μας έδωσε τα εργαλεία να αναλύσουμε την ιδεολογική, θα λέγαμε, λειτουργία των ολοένα και περισσότερων εξειδικευμένων επαγγελματιών, δεδομένου ότι όλοι όσοι εργάζονται σε κάποιον τομέα που συνδέεται με την κατανομή ή την παραγωγή της γνώσης είμαστε –κατά τον Γκράμσι- ενεργεία διανοούμενοι.

Στον αντίποδα του Γκράμσι, ο Μπεντά προσέφερε μια «συντηρητική» θεώρηση των διανοουμένων καθώς τους προσέγγισε ως έναν «κλήρο», μια κλειστή κάστα (ανδρών) λογίων σε αντίθεση με τους λοιπούς κοσμικούς. Ωστόσο, οι διανοούμενοι του Μπεντά δεν είναι αναχωρητές αλλά βρίσκονται σε διαρκή αντίθεση με το status quo, απέχουν από κάθε ιδιοτελές συμφέρον, κατέχουν την αλήθεια και εμβαθύνουν σε αξίες. Η αναντίρρητα αντιδραστική του θέση, θέση στην οποία ο ίδιος ο Γκράμσι είχε ασκήσει κριτική στην βάση του ιδεαλισμού του (κάτι που ο Said δεν αναφέρει), έχει για τον Said και κάτι που αξίζει να κρατηθεί: είναι η εμφάνιση του διανοούμενου ως ατόμου δυνάμενο να *πει την αλήθεια στην εξουσία*

Ο Said δεν προσφέρει μια θεωρία των διανοουμένων, παρά προσπαθεί, χωρίς ιδιαίτερη επιτυχία να συμβιβάσει ένα κάποιου είδους γκραμσιανό κριτικό «πνεύμα», με κοινούς νεωτερικούς τόπους («ο διανοούμενος δρα στηριζόμενος σε οικουμενικές αρχές», «προάγει την ελευθερία και την γνώση») σε μια θεώρηση που βλέπει τους διανοούμενους ως «άτομα προικισμένα» (άρα και ολίγα) με διάφορες ιδιαίτερες ικανότητες. Σε κάθε όμως περίπτωση, ο Γκράμσι είναι αυτός που του επιτρέπει να διευρύνει την έννοια της πολιτικής παρέμβασης.

Συμπερασματικά, οι ιδιαίτερες αναγνώσεις του Γκράμσι, του Γκράμσι ως θεωρητικού της ηγεμονίας, ως διανοητή μιας ιδιότυπης τοπικότητας, ως κριτικού διανοούμενου είναι αποσπασματικές, ιδιότυπες, εκλεκτικές- αλλά με ιδιαίτερη συνείδηση των ορίων της εκλεκτικότητά τους. Δεν επικαλούνται τον Γκράμσι για να αρθρώσουν μια γενική συστηματική θεωρία – σε αντίθεση με άλλες δεσπόζουσες αναγνώσεις στον αγγλοσαξωνικό χώρο στα τέλη της δεκαετίας του ογδόντα που επιχείρησαν μιας μεταστρουτουραλιστικής εμπνεύσεως συγκροτημένη, αλλά διατείνομαι, *προβληματική* ανάγνωση του Γκράμσι – αναφέρομαι στην Μουφ και τον Λακλάου.

Όπως όμως επέτρεψε στην Μουφ και Λακλάου να εννοιολογήσουν το πολιτικό ως ηγεμονικό αγώνα, έτσι, με έναν παράδοξο τρόπο, το γκραμσιανό corpus δάνεισε στον Said μια διευρυμένη έννοια πολιτικής, που ο ίδιος, με την σειρά του, την έστρεψε στις έννοιες και την ακαδημία. Αυτή την έννοια του πολιτικού τεχνηέντως αποκρύβουν εκείνες οι προσεγγίσεις που, στα πλαίσια μιας αποσιωπημένης στρατηγικής της επανεπίσκεψης, μας παραινούν να προσεγγίζουμε υπό το πρίσμα κάποιου υποτιθέμενου πούρου «θετικού» επιστημονισμού κείμενα και συγγραφείς που έχουν ταυτιστεί ιστορικά με την -πάντα πληθυντική- αριστερή σκέψη

Γιώργος Γιαννακόπουλος
